
ПРОГЛАД

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

кн. 1, 2020 (год. XXIX), ISSN 0861-7902

Илияна Димитрова*

ВРЪЗКАТА НА ИНДИВИДА С ГРУПАТА В БЪЛГАРСКОТО ЛИНГВОКУЛТУРНО СЪЗНАНИЕ

Iliyana Dimitrova

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE INDIVIDUAL AND THE GROUP IN THE BULGARIAN LINGUOCULTURAL PERCEPTION

This study looks at a small fragment of the Bulgarian linguistic picture of the world related to individualism/collectivism in culture. The linguocultural analysis of various sayings and words in the Bulgarian language proves a close relationship between the individual and the group in the Bulgarian linguistic picture of the world. The linguocultural analysis represents and reinforces linguistic evidence which confirms the hypothesis of a rather collectivistic type of culture in Bulgarian society.

Keywords: *collectivism, individualism, Bulgarian linguistic picture of the world.*

Настоящото изследване разглежда фрагмент от българската картина на света, свързан с индивидуализма/колективизма в културата. Чрез лингвокултурологичен анализ на различни лексикални единици (лексеми, изрази) от българския език се доказва тясната връзка (родова/роднинска, приятелска) на индивида/личността с групата в българското лингвокултурно съзнание. Лингвокултурологичният анализ, от своя страна, представлява (и добавя поредното) лингвистично доказателство, с което се потвърждава хипотезата за по-скоро колективистичния тип култура у българите.

Ключови думи: *колективизъм, индивидуализъм, българската картина на света.*

Разделението колективистични ~ индивидуалистични култури е едно от основните разделения, които се оформят в съвременната теория за межкултурната комуникация. В научния дискурс на социалната антропология се споделя мнението, че в основата на това разделение лежи измерението „идентичност“ – отношението на дадена лингвокултурна общност към индивида (личността) (вж. Хофстеде 2001: 67; Хофстеде 2003: 111; Минков 2002: 11; Минков 2007: 156, 158). При индивидуалистичния тип култури вниманието на общността е насочено към отделния човек, докато при колективистичния тип култури – към колектива, групата.

Една от основните научни области от антропоцентричната изследователска парадигма – лингвокултурологията, също разглежда въпроса за индивидуализма и колективизма в културата. В редица лингвокултурологични изследвания на базата на лингвокултурологичен анализ на български езиков материал са приведени доказателства за близостта на българската култура до колективистичния тип култури (вж. Димитрова 2013; 2014a; 2014b; 2015). Настоящото изследване също се фокусира върху този проблем. Тук обаче ще разгледаме една друга отличителна черта на колективистичния тип общество, която все още не е получила нужното внимание, а именно – връзката на индивида с групата.

В настоящото изследване ще се опита да дадем отговор на въпроса дали съществуват лексеми и изрази в българския език, които отразяват тясната връзка (родова/роднинска, приятелска) на индивида с групата, или напротив – такива лексикални единици отсъстват от езика. Отговорът на този въпрос,

* Илияна Димитрова – ас. д-р, катедра „Съвременен български език“, Филологически факултет, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, iliyana.dimitrova@ts.uni-vt.bg.

от своя страна, ще внесе допълнителна яснота относно хипотезата за колективистичния тип култура у българите.

Трябва да уточним, че в изследването присъства и съпоставителен анализ с английски езиков материал. Тук той е използван с цел още по-ярко да очертае националноспецифичните особености на изследвания фрагмент от българската картина на света. В езика се търси отражение на културата и това обуславя избора на самия език за съпоставка. С други думи, в настоящото изследване някои от особеностите на българската култура са разгледани на фона на друг тип култура – западната, която се определя и като индивидуалистичен тип култура в парадигмата на науки като социалната антропология и межкултурната комуникация (вж. Хофстеде 2001: 67 – 108; Минков 2002: 28; Минков 2007: 154).

Ще се спрем на твърдението на социалния антрополог М. Минков, че в общностите с колективистичен тип култура не е важно какво си постигнал самият ти. Успехът за колективистичната култура се разбира като постигнат благодарение на множество външни фактори. Преди всичко от значение е това от какъв род си, кои са родителите и роднините ти, кого познаваш, с кого си приятел (Минков 2002: 28). Понятието „род“ е в основата на решението на М. Минков да замени популярните термини „индивидуалистични култури“/„колективистични култури“ с „безродови“/„родови“ култури. Поводът за терминологичната промяна авторът аргументира с това, че термините „безродови“ и „родови“ култури изразяват характерното и за двата типа общности – „избледняването на понятието „род“ в западните култури и неговата важност в останалите“ (Минков 2002: 16) (в настоящото изследване се придържаме към традиционните термини, възприети и от Х. Хофстеде – „индивидуалистични култури“/„колективистични култури“).

Можем да кажем, че понятието „род“ е своего рода символ на групата и колектива и действително е важен елемент за колективистичната култура. Както М. Семов отбелязва, родът формира чувството на принадлежност, което, от своя страна, влияе върху „поведението, себеусещането и самооценката на индивида“, лежи в основата и на личното самочувствие (Семов 2009: 66). За значимостта на понятието „род“ в българското лингвокултурно съзнание свидетелства и значителният брой лексеми, които в българския език служат за изразяване на родствени и семейни отношения – освен *семейство* и *род*, съществуват лексемите *фамилия*, *челяд*, *домочадие*, *коляно*, *сой*, *корен*, *джинс* (лексикалните единици са подробно анализирани от българската езиковедка В. Аврамова (вж. Аврамова 2007: 167 – 173).

„Родът“ е важно понятие за българското лингвокултурно съзнание. Свързва се с нещо мило, ценно и дълбоко свое. За това свидетелства прилагателното име *роден*, чието значение е ‘свързан с най-тясно кръвно родство: рожден, свой, същински’ (БТР 2013: 854) (срв.: *родна майка*, *роден дом* („*родна стряха*“), *роден град*, *родна къща*, *родно място* и др.). Прилагателните имена *народен* и *сроден*, в които *род* е корен и при двете лексеми, също са натоварени с положително оценъчно отношение. Този факт ясно би могъл да бъде проследен в словосъчетанията *народен човек* (дори и в напоследък появилото се наименование на верига магазини – *Народен магазин*), *народен артист*, *народен театър*, *глас народен*, *народен ансамбъл*, *народен будител*, *народен деец*, *народна библиотека*, *народно събрание*, *сродна душа*, *сроден по съдба* и мн. др. (срв.: „И ето – идва кметът, човек народен, и обещава да прати...“; „Българските държавни мъже не чакаха одобрението на държавите от Европа на акта на самоопределение на нашата сродна по съдба и история съседка“ (VulTreeBank). Ако някой/нещо се определя като *народно* или *сродно*, то задължително носи семантиката на ‘свое’, което от гледна точка на опозицията „свое ~ чуждо“ по презумпция се оценява като ‘хубаво, добро’ (по-подр. за опозицията свое ~ чуждо и добро ~ лошо в българската картина на света вж. Илиева 2004: 22).

В българския език се срещат и немалко съществителни имена, които съдържат корена ‘род’ – *род*, *родина*, *родител*, *роднина*, *роднинство*, *родство*, *родолюбец*, *родолюбие*, *родоначалник*, *родоотстъпник*, *родословие*, *родственик*, *сродник*, *сънародник*, *народ*, *порода*, *новородено*, *родилка*, *благородство*, *благородник* и др. Денотативното и конотативното значение на всички тези лексеми също са показател за това, че в българското лингвокултурно съзнание представата за рода е натоварена с положителна оценъчност, а прекръсването на връзката с рода – с отрицателна (нещо лошо) (*родоотстъпник* – синоним на *предател*). В английския език всички тези думи се превеждат с лексеми, у които липсва общият корен *род* помежду им. Нещо повече, при английските лексеми, превод на съответните български, липсва (каквото и да е) друг общ корен помежду им (срв. *род*

(ancestor), *родина* (homeland), *родител* (parent), *роднина* (relative), *роднинство* (ancestry), *родство* (ancestry), *родолюбец* (patriot), *родолюбие* (patriotism), *родоначалник* (founder), *родоотстъпник* (traitor), *родословие* (pedigree), *родственик* (kinship), *сродник* (tribesman), *сънародник* (countryman), *народ* (nation), *порода* (breed), *новородено* (infant), *родилка* (woman in labor), *благородство* (nobility), *благородник* (nobleman)).

Наречието *родом* в българския език (*родом съм от*) също свидетелства за важната роля на рода в българската ментална система. Според М. Семов *българският род* „носи знака на целия български народ“ и *род* в една по-свободна интерпретация означава *народ, народност (родом българин)* (Семов 2009: 68). Въпросът на български *Откъде си/сте родом?* на английски би могъл да се преведе с *Where do you come from?* „Откъде си/сте?“ или *Where were you born?* „Къде си/сте роден?“. И в двата варианта на английския превод обаче, връзката ‘род – индивид’ се губи. М. Семов отбелязва и факта, че днес в някои краища на България селата все още носят имената на основни родове, около които са възникнали, напр. „Балиновци, Костурковци, Пеневци, Ванковци, Боженци, Раховци“ (Семов 2009: 67).

За значимостта на понятието „род“ в мисленето на представителите на българската лингвокултурна общност, свидетелства и изключително добре развитата система от лексеми в българския език за изразяване на различни видове роднински връзки – *баджанак, шурей/шуренайка, чичо(стрико), вуйчо/вуйна (учинайка), свако, калеко, тетин, тетинчо, тетка, стринка (чинка), леля/лелин (лелинчо), етърва, балдъза, зет, снаха, свекърва, свекър, тъща, тъст, девер, драгинко, племенник, племенница (племенничка), братовчед/братовчедка, кръстник/кръстница, кум/кума, кръщелник/кръщелница, кумец/кумица, кака, батко, сват, сватя, зълва* и т.н. Всяка една от тези лексеми е своего рода „термин“, специализиран в назоваването на точно определената роля, връзка на даден член от семейството с останалите членове. Можем да отбележим, че в последно време се наблюдава редуцирана употреба на тези лексеми сред по-младите поколения българи. Дори и със затихващата употреба на някои от тях, българските езикови единици за означаване на роднински връзки остават в количествено отношение по-многобройни от тези (за означаване на роднински връзки) в английския език¹.

Езиково доказателство в българския език за тясната връзка на индивида с групата са и имената на герои от фолклорни текстове или реално съществуващи личности, с които обаче човек няма роднинска връзка, образувани по модела:

- *лексема, назоваваща определена роднинска връзка + зооним* (Кума Лиса, Кумчо Вълчо, Баба Меца, Баба Мравка, Баба Костенурка и др.);

- *лексема, назоваваща определена роднинска връзка + съществително име за нелица* (този модел представлява и продуктивен начин за персонификация на съответното съществително име – Баба Зима, Баба/Леля Зелка и др.);

- *лексема, назоваваща определена роднинска връзка + лично име* (Баба Марта, Баба Яга, баба Ванга, дядо Добри, Дядо Иван (‘Русия в представата на българина като спасителка, освободителка’ (БТР 1974: 301), Дядо Коледа, Дядо Торбалан и др.).

В българския език прави впечатление и конструкцията за обръщение към по-възрастен човек (по-често мъж), с който говорещото лице няма установена роднинска връзка. Въпреки това обаче моделът за този тип обръщение използва лексема, назоваваща определена роднинска връзка:

- *лексема, назоваваща определена роднинска връзка + съществително име за лица* (чичо/чичко полицаи, чичо/чичко шофьор, чичо/чичко доктор и др.).

- Освен че назовават ‘по-голям, по-стар брат’ и ‘по-стара сестра’ (БТР 2013: 46, 337) в рода, в семейството, лексемите *кака, батко* се използват и по принцип (изобщо) като обръщения или за назоваване на ‘по-голямо, по-възрастно момче/момиче (жена)’ (БТР 2013: 46, 337). Смятаме, че при употребата на *кака* и *батко* в езика тогава, когато не съществува родова/роднинска, кръвна връзка с по-възрастния мъж/по-възрастната жена, се изразява чувство на близост, симпатия, (с)родство с другия, „чуждия“ човек (срв.: „Влязох във втория час и след 5 минути прислужницата кака Анка ме извика при директора“; „Румънската „Про тв“ харесала кака Лара и нейния „Сън в лятна нощ“, събщи

¹ По-подр. вж. **Vagabond**: Get to know your svekarva, tashta, lelya, svako, chicho, strinka, vuyna, vuycho, baldaza, dever, badzhanatsi, etarvi and zalvi. Don't forget your shurey. <https://www.eurochicago.com/2010/02/confusingly-big-happy-family/>, Accessed 12.02.2020.

актрисата Лара Златарева-Береану“; „Хиляди русенци купонясваха под тактовете на „Стари муцуни“, дует „Ритон“, Маргарита Хранова, конферирани от кака Лили Вучкова“; „От 17 ч. същия ден ще започне концерт под предводителството на бате Енчо“; „А баткото от горния курс как да обоснове, че не му допада кристалночистият, но някак си нежив Бойчо Огнянов...; Децата топло благодариха на любимеца си батко Краси и го поздравиха с химна на селището (BulTreeBank)).

Смятаме, че всички посочени конструкции имплицитно изразяват неосъзнаваната склонност на представителите на българската лингвокултурна общност към приобщеност, към това да бъдат част от групата/колектива/семейството/рода. За английския език тези модели са непродуктивни. Единственото словосъчетание, образувано с лексема, назоваваща роднинска връзка, е англ. Father Christmas „Дядо Коледа“.

В българския език прави впечатление и широката употреба на притежателни местоимения (в членуваната им и нечленуваната им форма) за изразяване на роднински и приятелски връзки (отношения). Така например за *нашите, вашите, техните* М. Илиева отбелязва, че означават обикновено ‘родители’, а *мои, твои* – ‘семейство, домашни’ (Илиева 2004: 35). В българската разговорна реч съществуват още изрази като *мой(я/ят)/наш(ия/ият) (нечий) човек (момче/момиче)* (напр. *Къде си, мой човек?; Това е мой човек; Това е наше момиче/момче* (разг. реч)) и *мои(те)/наши(те) (нечи) хора (Това са наши(те) хора; Това са мои(те) хора* (разг. реч)). Определен по този начин, с притежателно местоимение, индивидът придобива положителна оценъчност – симпатизираме му, харесваме го. Ако някой е *мой човек*, с него сме група, близки сме, имаме нещо общо помежду си. Ако някой е *наш човек* – отново сме група, той/тя прилича на нас и всички сме близки помежду си. Смятаме, че когато притежателно местоимение (в членувана или нечленувана форма) в българския език се свърже със съществителното име *човек* се реализира семантиката ‘тясна връзка (роднинска, родова, приятелска) на индивида с мене самия, с някой друг или с цялата група’. Ако човек бъде характеризирани с тези притежателни местоимения (*мой/я/ят (твой/я/ят, негов/ия/ят, наш/ия/ят, ваш/ия/ят, техен/ния/ят) човек*), се реализира, както казахме, положително оценъчно отношение към индивида (това понякога осигурява и успеха (положителния резултат в дадена ситуация) на самия човек) (срв.: „Ти си мой човек, минавай“; „Два дни престоях в къщата, но моят човек не се появи; ... пак давах на доктора телефонен номер, за да се свърже с твой човек отвън“; „А твоят човек от Америка?“; „На негово място в БЧК бе избран негов човек – шефът на общинската болница...“; А неговият човек, Рачко Пръдлето, е обикалял тъдява и е надничал“; „... дори организацията на БЗНС в Благоевград ми се сърдеше, че съм уволнил директора, защото бил наш човек...“; „Класически виц с класически герой – американецът, руснакът, французинът и нашият човек“; „Бай Марко, не се бойте, ваш човек съм!“; „... те се правят не за да се уреди нашият или вашият човек, а за да се постигне някакъв успех“; „... но с албанец ще говориш само ако бъдеш представен от доверен техен човек“; „Очакванията са официалният кандидат на ОДС и този, който се представя за такъв, да се самоунищожат, а техният човек да влезе на бял кон в кметството“ (BulTreeBank)).

Преводът на английски на *мой човек/наш човек* в смисъла, който е разгледан по-горе, е труден (почти невъзможен). В английския език обаче съществува изразът *мои(те) хора*, англ. *one's people*. Значението на англ. *one's people* е: ‘това са мои привърженици или служители’ (англ. „one's supporters or employees“ (OD), както и по-старото значение, което в съвременния английски език съществува, но със значително по-ограничена употреба: ‘това са мои родители, близки, роднини’ (срв. „one's parents or relatives“ (OD)). В съвременния български език изразът *мои(те) хора* също реализира семантиката ‘тясна връзка (роднинска, родова, приятелска) на групата (хората) с мене самия, с някой друг или с цялата група’ (срв.: „В аптеката са мои хора“; „След развода събрах моите хора, които никак не бяха доволни, че пропускат купона“ (BulTreeBank); „Имаш ли твои хора там? (разг. реч); Къде са твоите хора, бабо хаджийке?; „... той сложи хора, които бяха абсолютно негови хора, които впоследствие взеха властта и в СДС“; „Едва ли ще му помогне и фактът, че с гласовете на неговите хора във ВСС беше избран за...“; „Много важен момент в работата на общинските съвети е да се поставят наши хора“; „Би било жалко да се правят „тънки“ сметки къде да наредим нашите хора, вместо да се търсят и избират най-подходящите“; „Смятате ли да назначите ваши хора в управленския екип на хотела?“; „Така например аз разбирах вметването ви за директорите на държавни предприятия („ами това са вашите хора“) като формула, която заедно с тонът ви е чиста проба внушение...“; „Същото издание

цитира източници от ДА, които обясняват, че искат тези ведомства да бъдат напълнени с техни хора ...“; „Имали и уговорка с техните хора да ги посрещнат и устроят“ (BulTreeBank).

Характерна особеност в българския език е и конструктивно обусловеното значение на глагола *правя* в синтактичната конструкция *правя някого някакъв*. Най-често глаголът *правя/направя* е в 1 л. мн.ч. (!) (по този начин – тъждествен с множеството/групата/колектива) като се използва свършения вид на глагола в минало време. Имплицитната семантика, която глаголът *правя* реализира в тази синтактична конструкция е ‘омаловажавам (пренебрегвам) факта, че някой сам е постигнал (предстои му да постигне) успех благодарение на личните си качества и умения, индивидуалният успех е постигнат благодарение на множеството/другите/групата’ – срв. *Ще я правим/направим доктор* (разг. реч) (родител говори за дъщеря си, която е решила да учи медицина); *Миналата година го направихме студент в София* (разг. реч) (родител за детето си, което следва в София); *Направихме я докторантка в нашата катедра* (разг. реч) (професор говори за нова докторантка в катедрата – личен архив). Тези изречения бихме могли да противопоставим на изречения от типа: *Тя го направи политик* (т.е. ‘Ако не беше тя, той нямаше да бъде/да стане политик’) или ‘Той беше единственият музикант, който накара Лили Иванова да стои мирно, но и той я направи голяма звезда’ (BulTree Bank), където субектът обаче е в единствено число (!).

Има съществена разлика между първите три изречения и изречението *Тя го направи политик*. Семантиката на цялото изказване *Тя го направи политик* (*Той я направи звезда*) е недвусмислена – субектът действително е помогнал (по някакъв начин) той/тя да стане/да бъде политик/звезда (тук истинността на изказванията не се подлага на съмнение, тя не е във фокуса на настоящия анализ, приемаме изказванията за истинни). Изреченията *Ще я правим/направим доктор*; *Миналата година го направихме студент в София* и *Направихме я докторантка в нашата катедра* могат да се употребят и в контекст, в който говорещото лице (*ние*) няма нищо общо с постигнатия личен успех на обекта в изказването. Изречението *Тя го направи политик* не може да се употреби в такъв контекст (ако тя го е направила политик, то тя задължително му е помогнала (по някакъв начин) той да стане такъв). Изказването *Направихме я докторантка*, не означава непременно, че (*ние*) сме ѝ помогнали тя да стане докторантка).

Субектът на действието в *Тя го направи политик* е категорично заявен – *тя* му помага, за да може той да успее. В изреченията по-горе *Ще я правим/направим доктор*; *Миналата година го направихме студент в София* и *Направихме я докторантка в нашата катедра* подлогът не е ясно изразен. Личното местоимение *ние*, както М. Илиева отбелязва, назовава ‘аз+другите’ (аз + ти/вие; аз + той/тя/то/те; аз + ти/вие + той/тя/то/те) (Илиева 2004: 45). Именно тази субектна размитост, съчетана с глагола *правя/направя*, 1) води до заличаване на същинския вършител на действието. Обектът в тези изречения би трябвало да е субект (тя ще става („ще се направи“) доктор; той е („се е направи“) студент в София; тя е станала („се е направи“) докторантка); 2) омаловажават се (обезличават се) личните усилия на тези, които са постигнали дадения успех (на този, който е станал студент/докторант) и успехът се приписва на „ние“, на нас – групата/колектива (въпросът за стремежа към равенство и потискане на личностната изява и успех в колективистичния тип общества е разгледан у М. Минков и И. Димитрова (по-подр. вж. Минков 2007: 156; Димитрова 2015)) и 3) дава възможност подобен тип изречения да се употребят и в контекст, в който, както казахме, говорещото лице (*ние* – групата) няма заслуги (с нищо не е допринесло) за постигнатия личен успех на обекта в изказването. Вероятно изборът на глагола (*правя/направя*) и употребата му в 1 л. мн.ч. (бъдеще или минало време) е свързана с желанието на говорещия да изрази солидарност или съпричастност към постигнатия успех на обекта, за когото говори (т.е. употребата на 1 л. мн.ч. в този случай да наподобява случаите на употребата на 1 л. мн.ч. вместо 2 л. ед.ч., подробно разгледани у М. Илиева (Илиева 2004: 73 – 74)). Изказаното мнение е хипотетично, тъй като настоящият анализ няма за цел да разглежда трите изказвания (*Ще я правим/направим доктор*; *Миналата година го направихме студент в София* и *Направихме я докторантка в нашата катедра*) откъм техния илокутивен аспект.

Направеният лингвокултурологичен анализ в настоящото изследване на различни лексикални единици (лексеми, изрази) от българския език доказва тясната връзка (родова/роднинска, приятелска) на индивида/личността с групата в българското лингвокултурно съзнание. Резултатите, постигнати въз основа на лингвокултурологичния анализ на български езиков материал дотук, допълват изводите,

направени в други лингвокултурологични изследвания, като същевременно подкрепят и резултатите, изведени в парадигмата и на други науки – социалната антропология и межкултурната комуникация, а именно – имаме основания да отнасяме българската култура по-скоро към културите от колективистичен тип.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Аврамова 2007:** В. Аврамова. *Лингвокултурология*. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“. // **Avramova 2007:** V. Avramova. *Lingvokulturologiya*. Shumen: UI “Episkop Konstantin Preslavski”.
- БЕР 1979 – :** *Български етимологичен речник*. София: Изд. на БАН. // **BER 1979 – :** *Balgarski etimologichen rechnik*. Sofia: Izd. na BAN.
- БТР 2013:** *Български тълковен речник*. София: Наука и изкуство. // **BTR 2013:** *Balgarski talkoven rechnik*. Sofia: Nauka i izkustvo.
- Димитрова 2013:** Ил. Димитрова. Неволята или някой друг? (Лингвокултурологичен анализ на концепта ‘успех’ в българския език). // *Проблеми на устната комуникация*, кн. 9, том 2, 295 – 309. // **Il. Dimitrova 2013:** Il. Dimitrova. *Nevolyata ili nyakoy drug?* (Lingvokulturologichen analiz na kontseptata ‘uspeh’ v balgarskiya ezik). // *Problemi na ustnata komunikatsiya*, кн. 9, том 2, 295 – 309.
- Димитрова 2014а:** Ил. Димитрова. Какво казва за манталитета на българина семантиката на лексеми с начален елемент *само-, свое-, себе-*. // *Трети международен конгрес по българистика*, 116 – 135. // **Il. Dimitrova 2014a:** Il. Dimitrova. *Kakvo kazva za mantalitatea na balgarina semantikata na leksemi s nachalen element samo-, svoje-, sebe-*. // *Treti mezhdunaroden kongres po balgaristika*, 116 – 135.
- Димитрова 2014б:** Ил. Димитрова. Още веднъж към въпроса за колективизма и индивидуализма в културата и езика. // *Арnaudов сборник*, том 8, 398 – 403. // **Il. Dimitrova 2013b:** Il. Dimitrova. *Oshte vednazh kam vaprosa za kolektivizma i individualizma v kulturata i ezika*. // *Arnaudov sbornik*, том 8, 398 – 403.
- Димитрова 2015:** Бележки към въпроса за колективизма в българската лингвокултура. // *Образът на България и на българите в европейски контекст (литературни, лингвистични, културни, медийни, социополитически проекции)*. Сборник с доклади от международна интердисциплинарна конференция за студенти и докторанти, БКИ „Дом Витгенщайн“ – Виена, Австрия 03.12. – 05.12.2014, София: „Аз Буки“, 43 – 52. // *Belezhki kam vaprosa za kolektivizma v balgarskata lingvokultura*. // *Obrazat na Balgaria i na balgarite v evropeyski kontekst (literaturni, lingvistichni, kulturni, mediyni, sotsiopoliticheski proektsii)*. Sbornik s dokladi ot mezhdunarodna interdistsiplinarna konferentsiya za studenti i doktoranti, BKI „Dom Vitgenshtayn“ – Viena, Avstriya 03.12. – 05.12.2014, Sofia: „Az Buki“, 43 – 52.
- Илиева 2004:** М. Илиева. *Българинът в своите местоимения*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“. // **Ilieva 2004:** M. Ilieva. *Balgarinat v svoite mestoimeniya*. Veliko Tarnovo: UI Sv. sv. Kiril i Metodiy.
- Минков 2002:** М. Минков. *Защо сме различни. Межкултурни различия в семейството, обществото и бизнеса*. София: Класика и Стил. // **Minkov 2002:** M. Minkov. *Zashto sme razlichni. Mezhdukulturni razlichiya v semeystvoto, obshtestvoto i biznesa*. Sofia: Klasika i Stil.
- Минков 2007:** М. Минков. *“Европейци сме ний, ама...” България върху културната карта на света*. София: Класика и Стил. // **Minkov 2007:** M. Minkov. *“Evropeytsi sme niy, ama...” Balgariya varhu kulturnata karta na sveta*. Sofia: Klasika i Stil.
- Семов 2009:** М. Семов. *Българска народопсихология*. Първи том. София: УИ „Св. Кл. Охридски“. // **Semov 2009:** M. Semov. *Balgarska narodopsihologiya*. Parvi tom. Sofia: UI Sv. Kl. Ohridski.
- Хофстеде 2001:** Х. Хофстеде. *Култури и организации: Софтуер на ума*. София: Класика и Стил. // **Hofstede 2001:** H. Hofstede. *Kulturi i organizatsii: Softuer na uma*. Sofia: Klasika i Stil.
- Хофстеде 2003:** Х. Я. Хофстеде, П. Пидърсън, Х. Хофстеде. *Изследване на културата: упражнения, истории и синтетични култури*. София: Класика и Стил. // **Hofstede 2003:** H. Ya. Hofstede, P. Pidarsan, H. Hofstede. *Izsledvane na kulturata: uprazhneniya, istorii i sintetichni kulturi*. Sofia: Klasika i Stil.
- BulTreeBank**, *Българския национален референтен корпус – BulTreeBank* (Balgarskiya natsionalen referenten korpus – BulTreeBank) <<http://webclark.org/>> [12.02.2020].
- OD** – Oxford Dictionaries <www.oxforddictionaries.com> [05.02.2020].